

Големите се познават и в малкото (За едно стихо-презенсинтервю на Радой Ралин с Блага Димитрова)

Ἐξ ὀνύχων λέοντα
(Лукиан)

Звезделина Братанова

Abstract: The big poets are recognised by the smallest verse: The report takes into consideration the poetic interview "Poeticinterview – presenceinterview" of the eminent Bulgarian poets Bлага Dimitrova and Радой Ralin which is published in the newspaper "Literature forum" in 1997. The interview is written in verses - short questions and short answers. The report consists of an analysis of this poetic experiment, which binds two genres - an interview and an epigram. The created text stands out with the marks of the minimalist poetic, which is the basis for the rich sensible suggestions.

Key words: interview, epigram, minimalist poetic, poet, modern times, intertextuality.

ВЪВЕДЕНИЕ

Един общ текст на Блага Димитрова и Радой Ралин, озаглавен „Стихоинтервю – презенсинтервю” и публикуван във в-к „Литературен форум”, бр. 1 (302) от 8. – 14.01.1997 г., е свързан с полето на социалните и културните промени от 90-те години на ХХ век. Поетиката на минималния изказ, която е структурироопределяща за стихо-презенсинтервюто, загатва за силата на словото, за достойния живот на човека, за способността на твореца да бъде морален коректив на обществото и духовна опора за търсещите личности. Светът, представен в конкретната творба, е описан като апокалипсис, в който естественият хармоничен ред на живота е изместен от знаците на овластения материализъм. В този свят народът живее като сомнамбул, гласът на истината е заглушен от предателство, лицемерие и лъжа. Текстът представя света на настоящето чрез междутекстов обмен: цитати от фолклора, от българската литература и от съвременния жаргон; алюзии от световната литература и история; диалог с текстове от Блага Димитрова и Радой Ралин... Постройката на интервюто обвързва формата на медийния жанр *интервю* с литературния жанр *епиграма*. В поетичния диалог Бл. Димитрова и Р. Ралин представят необичаен естетически подход към познатите още от Древността възможности на ямба и епиграмата. Традиционалисти и новатори, в бурното последно десетилетие на ХХ век двамата големи поети показват, че значимото в човешки живот може да се очертае художествено и чрез малките поетически форми. Минималистичната поетика се отличава с представяне само на най-необходимите за литературното внушение образни единици. Словесната пестеливост става естетически мост към възприемателя. Минимализмът в поезията съдейства за превръщането на читателя в активна част от творческия процес. Формата на минималистичния текст следва неговата функция – да поражда максимални художествени внушения. В този контекст изразът на Лудвиг Мис ван дер Рое "По-малкото е повече" би могъл да бъде обвързан не само с естетиката на модерното минималистично изкуство от средата на ХХ век, но и с естетическите внушения на Минимализма в поезията. При него когато един по-малък текст е част от по-голям текст, граматическата му структура е микроструктура на цялостния текст, „а комуникативната му функция допринася за осъществяването на комуникативната функция на цялостния текст” (по-подробно вж. в [1, с. 46]).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Минималистичните текстове често внушават мисълта, че те не могат да съществуват без читатели. Тук Блага Димитрова и Радой Ралин изграждат

синкретичен текст, съдържащ особеностите на интервю и епиграма, които създават сатиричен ефект. В коментираното интервю авторите предоставят на възприемателя историческа действителност (чрез зададените въпроси) и литературен контекст (чрез епиграматичните отговори). Читателското въображение и читателската интуиция за езика позволяват оформянето на художествената рецепция на стихо-презенсинтервюто в посока, избрана от възприемателната нагласа в духа на постмодернистичните търсения в българската литература от 90-те години на XX век.

Стихо-презенсинтервюто на Блага Димитрова и Радой Ралин може да бъде разгледано в контекста на прочита **поет и време**; текстовата организация, която се „движи“ между двата жанра – интервю и епиграма, „подказва“ възможно четене на текста като **сатира на съвремието**. Първите внушения се пораждат от заглавието и подзаглавието, които уточняват стиховата организация и жанра. Отношенията между заглавие, подзаглавие и текстове смисъл могат да бъдат потърсени в играта между значенията на назоваванията *презенс*, *интервю* и на неологизмите *стихоинтервю*, *презенсинтервю*. Подзаглавието определя позицията на питанятия и на отговарящия в нетрадиционна за интервюто форма: *Радой Ралин – гласни мъжкоримни въпроси; Блага Димитрова – ясни безгримни отговори преки-коси*.

Текстът е разделен на осем фрагмента и пред всеки един е открит гласен звук от българската азбука, отпечатан със старобългарската кирилица¹. Стихо-въпросите на Радой Ралин са едностишни, а стихо-отговорите на Блага Димитрова са едностишни, двустичия, тристишия, четиристишия. Седемте фрагмента (**А – 1, Е – 2, И – 3, О – 4, У – 5, Ю – 6, Я – 7, Ъ – 8**)², съдържат седем въпроса и седем отговора, а фрагмент **Ъ – 8** съдържа един въпрос и един отговор.

Фрагмент **А – 1** започва със символично пожелание: **Р. Честита нека бъде Блага!** / Б. *Честит да бъдеш днес не се полага, / щом всичко живо от страната бяга!* Във фрагмент **Ъ – 8** питанятия и отговарящият разменят своите роли: **Б.: Накрай, Радой, един въпрос от мен на кръст:** / *Дали да цъфне розата от родната ни пръст / като нальмите, затракали околовръст?* / **Р.:** *Ако остане родна родната ни пръст...* Така се постига смислова символика, която обвързва розата и кръста като знаци на родното, което в съвременната епоха бяга от традиционното си значение на свъхценност за нацията.

Стихо-презенсинтервюто е структурирано в няколко равнища – първият е свързан със стиховата организация; вторият структурен план е свързан с числовата символика, заложена в текста; третият е изграден чрез междукulturни препратки, порождащи нови внушения на познати представи. Големите поети „играят“ със значенията на словото: наред с употребата на думи от високия лексико-семантичен пласт на езика присъстват и думи от разговорния стил. Всички те „представяват групировки от думи и словосъчетания, съотнесени с някаква по-обща или по-частна тематична област, отговаряща на определен кръг предмети и явления от извънтекстовата действителност“ [2, с. 156]. В този обмен между стиловете на езика и значенията на думите се изгражда „презенс-театър“ на живота на българите от 90-те години на XX в. В него като че ли ролите са зададени още в самото начало – в подзаглавието, което напомня ремарки на пиеса. Значението на определението *презенс* е свързано с латинското прилагателно име *praesens* „лично присъстващ; съвременен“, което отвежда към *представянето* на личните гледни точки на двамата автори, към културната история, а защо не – и към личното им участие в актуалната история?

В стихо-въпросите се поставя акцент върху позицията на „Аз“-а за същностни проблеми от осмисления човешки живот. Редуват се въпроси от сферата на строго личното с въпроси от сферата на общественозначимото:

Р. Как се разбира със собствената си съдба? / Б. *Как? Приех я като доживотна тегоба. / Благодарна съм на пълната с вълнения торба!* (Из **А – 1**); **Р.**

Ще доживее ли България едно усмихнато небе? / Б. Дали България ЩЕ... Ами... Ако почнем яко от А, БЕ... (Из Е – 2); **Р. Коя от свободите много ни вреди?** / Б. О, теб ли, Свобода, корят за днешните беди? / Ако си Свобода, ела! Доброто с теб ще победи! / Ако си слободия, кой от теб ще ни освободи? (Из И – 3)

Комунитативната стратегия на това стихо-презенсинтервю изисква ясни, преки-коси стихо-отговори на значими теми от съвременето, които са обвързани с личното присъствие на твореца в общественото движение на епохата. Презенс-отговорите са изградени чрез парадокс: подсказвайки проблематиката на настоящия момент, те го тълкуват чрез ориентири от културната традиция. В някои случаи отговорите „четат“ текстове от българската литература, попаднали със своя смислов код в съвременето (*Тъгите на България – това са все тъги / заради жалките слуги с надутост на аги*). Други отговори са свързани с автори, герои и произведения от чужди literatury (напр. Русо, Хамлет, Шейлок, „Чумата“). Действителността е подсказана чрез словосъчетания, напомнящи фолклорната песенна традиция (*Не си прави катран-шеги!*); чрез думите *презенс, интервю*, както и чрез паратекста, намиращ се във финала. Тук е актуална постановката, че **Текстовото време** е времето на представяния в текста (мини)свят. То е времето, в което съществуват обектите, развиват се процесите и следват едно след друго събитията от моделирания в съответния текст “къс действителност” [5]. В текста на Бл. Димитрова и Р. Ралин думите *дум-дум куршуми, Булбанк, дивиденсти, УБО, електорат, Мулт, Ганю, аванта, Парното* се превръщат в детайли на обсадения от зло свят на съвременния българин:

Р. Единственото сетиво нима е хорското черво?

Б. Щом паднали сме до най-нисшето ниво,
какво ли може да ни възвиси, какво,
освен скръбта по родословното дърво.

На границата между определеност (реалност) и неопределеност (художественост) коментираният текст провокира размисъл за българската съдба:

Р. Дали ще изтече потеклото ни потекло?

Б. Изтича, брате? Никъде не е добре дошло!

Ще го изложат из музеи под стъкло:

„Изтекло потекло не от нашествено тегло,
диво – завистливо и несговорно било.”

Обвързването между личностната съдба на поета и съдбата на народа разчита на символни кодове от българската устна и писмена словесност, на препратки към автори и текстове от световната литература, на намеци за събития от полето на историята.

В А – 1 се акцентира върху индивидуалното – съмненията на човека творец, извървяването на пътя между колебание и себепостигане. Следването на образците (**Р. А най-обичаната ти творба?** / „*Покойници*” – *до втората тръба*. (*Любият баща това ми завежда*.) обвързва този фрагмент със следващия чрез преход от позната Вазова творба към доминантната тема за България от творчеството на Вазов. България и перипетиите на човека в нравствен аспект са двата преобладаващи мотива в **Е – 2**. Символиката на усмихнатото небе отпраща в сферата на мечтаното *утре*. Животът *тук и сега* е осмислен в конотациите на Вазовия текст от XIX в. („Елате ни вижте”), а духовната слепота е представена като проклятие за народната съдба. В този зле устроен свят единствено стихът въздига духа на поета. Мотивът за общностната съдба отново се преплита с мотива за съдбата на автора. Стихо-отговорите на Блага Димитрова посочват уникалното в личния избор:

Р. Как изрече свойто „НЕ”?

Б. С романа-арестант „Лице”. И с път на терсене.

Смисловата натовареност на фрагмент **И – 3** съ-полага език, поезия, история и култура в едно цяло. Стихо-отговорите внушават, че творчеството без зачеркнати чернови е беловата на достойния поет. Ключовите внушения за смисъла на свободата, за лъжата, за истината, за народа, за властта са постигнати чрез препратки към българската литературна класика, към съвременната литература, към биографиите на двамата поети. *Лавината* от сълзи тук обвързва творба („Лавина“) и съвремие в метафоричния план на плача. Опозициите *горе* и *долу* са маркери на преобърнатия космос: горе са дивидентите, изместили Бога, а долу – удавниците, т.е. народът. В този апокалиптичен свят единствено мъдростта на поезията може да бъде вдъхновение: *Б. Но с двете нови книги на Радой по-малко ни боли – / две мъдри упования сред непрочетените мъгли.*

Художественото пространство разширява своя обхват във фрагмент **О – 4** чрез мотива за злото. Негов смислов център е интерпретацията на Хамлетовия въпрос:

Р. А Хамлет обосял с какъв ли е въпрос?

Б. Да бъдеш или да не бъдеш на туй юдино хоро?

Въпросите, поставени преди цитирания въпрос, са насочени към действителността (изгубено е вече родословното дърво), а следващите въпроси интерпретират отношението на поета към кошмара на съвремението – *тресавище, потоп, Джендем-въртоп*. Описаната действителност трудно може да вдъхнови автора: добродетелите *вяра, надежда* и *любов* са вече изчерпани, а единствена ценност, която може да бъде опазена, е *огънят на родния език*.

В частта **У – 5** изричането на забранените истини се представя като *вечното табу*. Съдбата на народа е изразена метафорично като живот - сън (мотив, познат още от западноевропейската барокова литература и от българската възрожденска литература), чийто пленник е българинът. Внушенията, подсказани от художествената ситуация, са песимистични, затова като контрапункт на злия съвременен свят се търси спомен от биографичната младост на авторите. В интерпретираната част е продължена смисловата верига, свързана със социално значимата тематика за отношенията **политика – власт – народ**: **Р. Само властникът ли трябва да е глух? / Б. Електоратът също – за гласа му кух!**

Темата за света апокалипсис (**Р. Дълго ли ще трае апокалиптичното ревяю? / Б. Колкото при „Чумата“ според Албер Камю**) присъства и в **Ю – 6**, разгърната чрез неговите проявления в цензурата на медиите, спекулата в обществените отношения, а човекът парвеню е представен като основен социален фактор. В този фрагмент е загатната и народната съдба чрез въвеждането на името *Ганьо*, но не в смисловия обем на Алеко-Константиновия текст. Тук споменатото собствено име се превръща в метонимия на народното безропотно търпение:

А Ганю си мълчи като кютук.

Това е новата форма на поетичен гняв срещу народното примирение, напомнящ за един друг лирически глас от българската литературна класика.

Предпоследната част на интервюто (**Я – 7**) е поетическо обобщение на изказаните дотук идеи. Р. Ралин задава въпроси, които са насочени към физическото оцеляване в *Мултсвета*, но заедно с това и търси надежда за мястото на поета в апокалиптичния свят, лишил човека от даровете на живота. *Мултсвещът* е светът на Шейлок, в който обикновеният човек няма възможност да осмисли кой е; ето защо на помощ идва словото на поета, който градира представата за социалното зло: предателството, подценяване на българското, лъжата, грабежа, продажната власт.

В плана на възвишеното стихоинтервюто въвежда мотивите за националния космос, за мечтания справедлив свят, за разпадането на родовия свят, за търсенето на индивидуални и универсални ценности чрез алюзии и асоциации, които обвързват автори и текстове от класическата и модерната литература. В плана на

актуалното презенс-интервю натоварва краткия жанр *епиграма* (*Остава епиграмата – клеймо за скот и звяр. Я – 7*) с нови, модерни значения преди всичко с въведените неологизми, с връзката между герои от предходни епохи, с определенията за съвремието като апокалиптично ревю, което е част от сюжета на „Чумата“, чрез игрословици, съставени от български пословици и жаргонни думи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Разглежданият текст е интересен стихотворен диалог между двама поети, които са и значими социални личности. Диалогът става още по-интересен и от това, че през десетилетието, когато „започна деполитизацията и на иначе силно политически автори от българската канонизирана класика“ [4, с. 277], Р. Ралин и Бл. Димитрова остават социално ангажирани поети. Авторите конструират своя позиция за стойностното в живота и в изкуството. Различните прочити могат да видят и различни интенции на текста, който предупреждава, че е създаден *Срещу Новата 1997 буреносна, бордоносна година*.

Интервюто се състои от комбинация на кратки текстови сегменти, които в своята съвкупност изграждат цялостния текст. Малките стихови форми водят до голямото внушение на интервюто, разкриващо социалните измерения на описаната проблематика. Комбинацията между **медиян** и **литературен** жанр, особено когато е дело на двама водещи поети с ореол на дисиденти, критици на тоталитарната система, не е често срещано явление в полето на културата у нас. За Блага Димитрова и Радой Ралин е валидна тезата на Пл. Дойнов, че те са „централни фигури на литературното пространство в първите години на десетилетието“ след 1989 г. [3, с. 119]. Основни комуникативни стратегии тук са езиковият каламбур; неологизмите; смесването на стиловете; превръщането на читателя в своеобразен „литературен“ детектив, в мислител, който се ориентира по поставените от авторите „камъчета“, за да намери своя път към истината. Посочените художествени особености представят един опит за открояване на връзката между автора и социалната действителност в края на ХХ в. чрез естетиката на минималния изказ.

БЕЛЕЖКИ

1. Буквите **ю** и **я** означават съответно съчетание от [й + у] и [й + а], ако се намират в абсолютното начало на думата или в средисловие след гласна, или гласните [а] и [у], намиращи се след мека съгласна в средисловие.
2. В доклада цитатите и примерите са означени със съответната буква, предложена от авторите, и номера на съответния фрагмент.

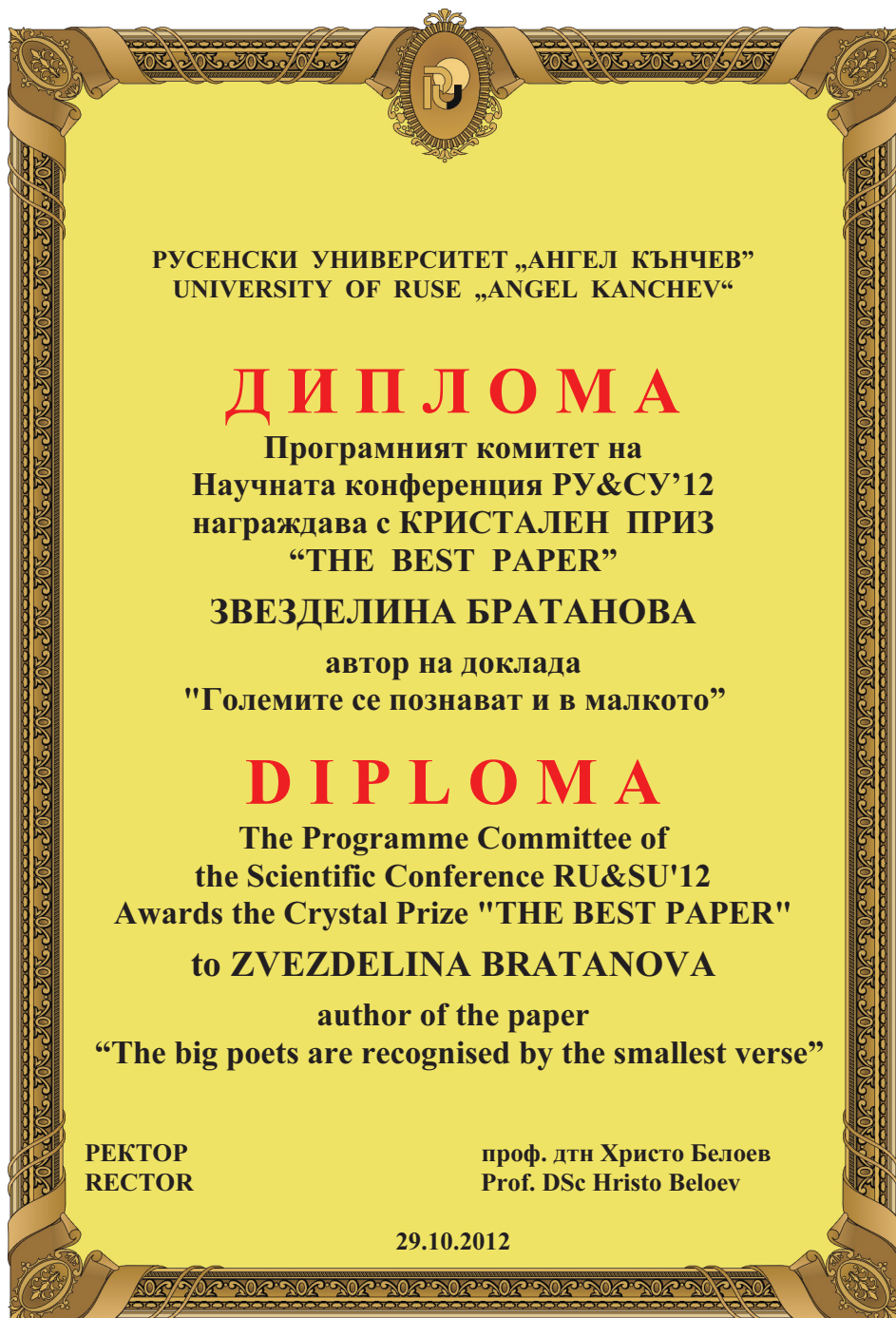
ЛИТЕРАТУРА

- [1] Добрев, Д. Проблеми на общата текстова типология. – *Общуване с текста* (Сборник с теоретически статии и есета). С., 1992, с. 41 – 68.
- [2] Добрева, Ел., Ив. Савова. Проблеми на изграждането на текста. Шумен, 1994.
- [3] Дойнов, Пл. Българската поезия в края на ХХ век. Ч. I. С., 2007.
- [4] Милчаков, Я. Социални полета на литературата. С., 2009.
- [5] Савова, Ив. Категорията текстово време. – В: © Електронно списание LiterNet, № 3 (88) от 15.03.2007 г.; достъп на 01.06.2011 г.

За контакти:

Звезделина Йорданова Братанова, СОУ „Възраждане“ – Русе
E-mail: zvbratanova@abv.bg

Докладът е рецензиран.

РУСЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „АНГЕЛ КЪНЧЕВ”
UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“

ДИПЛОМА

Програмният комитет на
Научната конференция RU&SU'12
награждава с КРИСТАЛЕН ПРИЗ
“THE BEST PAPER”

ЗВЕЗДЕЛИНА БРАТАНОВА

автор на доклада

“Големите се познават и в малкото”

DIPLOMA

The Programme Committee of
the Scientific Conference RU&SU'12
Awards the Crystal Prize "THE BEST PAPER"

to **ZVEZDELINA BRATANOVA**

author of the paper

“The big poets are recognised by the smallest verse”

РЕКТОР
RECTOR

проф. д-р Христо Белоев
Prof. DSc Hristo Beloev

29.10.2012